

В І Д Г У К

**офіційного опонента доктора психологічних наук, доцента
Пономаренко Яни Сергіївни**

на дисертацію Масян Анни Валеріївни

на тему: «Формування здатності до прийняття рішень у поліцейських на етапі професійної підготовки», подану до захисту в спеціалізовану вчену раду Національної академії внутрішніх справ на здобуття ступеня доктора філософії галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки» зі спеціальності 053 «Психологія»

Ступінь актуальності обраної теми. Воєнний стан в Україні впливає на безперервне наростання масштабу та складності завдань щодо захисту життя та здоров'я громадян. Реалізувати ці завдання спроможні лише працівники Національної поліції нової генерації, які володіють не лише певними професійними знаннями та навичками, але й мають високорозвинені професійно значущі якості особистості. Це обумовлює посилення вимог до професійної підготовки поліцейських, що має бути спрямована на створення таких умов формування особистості, які забезпечать компетентність поліцейського в найскладніших ситуаціях професійної діяльності. Зростання обсягу інформації, що вимагає швидкого опрацювання, дефіцит часу при вирішенні завдань, ризиковані умови праці, фактор невизначеності обумовлюють труднощі прийняття ефективних рішень у професійній діяльності поліцейських. У зв'язку з зазначеним, дисертаційне дослідження Масян А. В. вирізняється своєю актуальністю, оскільки авторкою комплексно розглянуто питання психологічних основ процесу прийняття рішень поліцейськими, а також визначено наукові засади формування відповідної здатності. Тему дисертаційної роботи затверджено вченою радою Національної академії внутрішніх справ (витяг з протоколу № 18 від 28.09.2021 р.).

Оцінка наукового рівня дисертації і наукових публікацій здобувача. Науково-категоріальний апарат дослідження характеризується коректним визначенням об'єкту, предмету, мети, завдань, теоретико-методологічного підґрунтя дослідження. Сформульовані завдання

підпорядковані меті, засвідчують логічність та послідовність основних етапів дослідження. За змістом завдань дисертаційне дослідження є теоретико-експериментальним. Авторкою здійснено ґрунтовну роботу, спрямовану на проєктування основних положень психологічної науки на потреби юридичної психології. Зміст дисертації характеризується високим теоретичним та науково-методологічним рівнем вирішення поставлених завдань. Задля досягнення поставленої мети дисертанткою було розроблено спеціальну багаторівневу програму дослідження, що дало змогу виявити основні чинники прийняття рішень у поліцейських на різних етапах професійної діяльності та визначити специфіку цього складного процесу.

Дисертація Масян Анни Валеріївни є першим в Україні комплексним монографічним науковим дослідженням, що розкриває актуальну проблему прикладного характеру та пропонує практичні шляхи її вирішення. Виклад матеріалу дисертаційної роботи характеризується логікою та послідовністю, робота оформлена відповідно до всіх встановлених вимог.

При написанні дисертаційної роботи було проаналізовано значну кількість теоретичних джерел (323 наукових праць, включно англomовні джерела). Ґрунтовний аналіз дозволив авторці повно та всебічно дослідити основні теоретичні положення відповідно до теми дисертації, організувати та провести власне емпіричне дослідження, визначити шляхи формування здатності до прийняття рішень у професійній діяльності працівників Національній поліції України.

Отримані здобувачкою дані є інформативними, об'єктивними та характеризуються науковою новизною. Результати апробовано на достатньому рівні: їх викладено у 6 статтях, надрукованих у фахових наукових виданнях України категорії «А» (Scopus) та «Б», а також висвітлено на 5 міжнародних науково-практичних конференціях, 1 колективній монографії та 1 круглому столі.

Таким чином, аналіз дисертації та публікацій Масян А. В. засвідчує високий науковий рівень дослідження.

- **Новизна представлених теоретичних та / або експериментальних результатів, проведених здобувачем досліджень, повнота викладу в опублікованих працях.** Представлені у дисертації положення, концептуальні засади, структура, постановка завдань та їх вирішення, узагальнені висновки являють за своєю суттю результат реалізації авторських ідей та самостійно виконаної наукової праці. У дисертації комплексно досліджено стан наукових досліджень проблеми прийняття рішень у психологічній науці; розкрито сутність, детермінацію і специфіку змісту психологічних особливостей прийняття ефективних рішень. У результаті проведеного дослідження сформульовано та обґрунтовано, а також додатково аргументовано низку наукових положень і висновків, які характеризуються ознаками наукової новизни, зокрема: вперше аргументовано доцільність визначення процесу формування здатності до прийняття рішень на різних етапах професійної підготовки в залежності від практичного досвіду, невизначеності ситуацій та індивідуальних характеристик поліцейського; емпірично досліджено динаміку прийняття рішень зі збільшенням стажу професійної діяльності; розроблено систему формування здатності до прийняття рішень на етапі професійної підготовки; обґрунтовано впровадження тренінгу інтегративного типу, як провідного засобу вдосконалення якостей, що відіграють ключову роль при прийнятті ефективних рішень. Окрім перелічених, у дисертації містяться інші положення, висновки та рекомендації, які в сукупності забезпечують цілісність наукової новизни проведеного дослідження.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Усі результати дисертаційного дослідження Масян Анни Валеріївни достовірні та науково обґрунтовані, що підтверджується такими положеннями:

- основні результати та висновки дисертаційного дослідження були оприлюднені на науково-практичних конференціях;

- основні положення дисертації викладені у 6 наукових статтях, надрукованих у фахових виданнях України категорії «А» та «Б»;
- надійність і вірогідність отриманих наукових результатів підтверджуються теоретико-методологічним обґрунтуванням вихідних принципів дисертаційної роботи, єдністю та логічністю всіх етапів дослідження, його організаційною цілісністю й чіткістю концептуальних засад, гармонійним поєднанням статистичних методів і способів їх якісної психологічної інтерпретації.

Практична значущість результатів дослідження. Сформульовані та викладені у дисертації положення, узагальнення, висновки та пропозиції можуть бути використані у таких сферах:

- *в освітньому процесі* – при підготовці навчально-методичних і дидактичних матеріалів до усіх видів занять циклу психологічних дисциплін;
- *у практичній діяльності* – як рекомендацій: у системі психологічного супроводження професійної діяльності поліцейських, що підтверджено відповідними актами впровадження.

Оцінка змісту дисертації, її завершеності в цілому.

У першому розділі представлено феноменологію основних понять, що визначають сутність проблеми дослідження («прийняття рішення», «толерантність до невизначеності», «суб'єктивний ризик», «раціональність» тощо) з позицій різних наукових підходів. Визначено теоретичні засади дослідження, проаналізовано значний обсяг літературних джерел, обґрунтовано вплив специфіки професійної діяльності на процес прийняття рішень. Авторка детально розглядає феномен прийняття рішень у контексті професійної діяльності поліцейського та визначає низку чинників, які є особливо значущими: ризик невірних рішень (ризик невдач); ціннісні критерії та критерії розумності; раціоналізація вчинків; обґрунтування ризиків, прогноз наслідків; слідування юридичним, соціальним і моральним нормам; правильна оцінка моральних і фізичних якостей; поєднання особистісних і інтелектуальних ресурсів, що відображається в адекватному

співвідношенні образу невизначеної ситуації, схильності до ризику, а також в особистісних можливостях і зусиллях вирішення складної ситуації.

У другому розділі окреслено методологічні засади дослідження проблеми прийняття рішень у поліцейських на етапі професійної підготовки, проаналізовано основні концептуальні підходи до проведення емпіричного дослідження; визначено методичний інструментарій та охарактеризовано вибірку експериментального дослідження. Розроблено спеціальну багаторівневу програму, що дозволила виявити основні чинники прийняття рішень та визначити специфіку цього процесу. Теоретико-експериментальне дослідження представлено чотирма блоками: аналітичним, констатувальним, формувальним, оціночно-узагальнюючим. Для проведення дослідження використовувалися 4 стандартизовані тестові методики та 3 розроблені автором анкети у вигляді кейсів і опитувальника. Методики дослідження обиралися з урахуванням їхньої надійності та прогностичної потужності, що дало змогу якісно визначити критерії прийняття рішень на етапі професійної підготовки у поліцейських. Обґрунтовано комплекс методів емпіричного дослідження з використанням методів математичної статистики та моделювання. У процесі дослідження здійснювалася орієнтація на етичні стандарти психологічного експерименту. Сформованість репрезентативної вибірки, використання різноманітних емпіричних методів дали змогу забезпечити достатній ступінь достовірності отриманих результатів дослідження та сприяли вирішенню поставлених завдань.

Емпірично доведено, що сучасним поліцейським притаманні такі ознаки: високий рівень відповідальності за свої вчинки; здатність контролювати свої емоції у складних ситуаціях; здатність успішно досягати намічених цілей; усвідомлення своєї ролі в сімейних стосунках і відповідальність за наслідки надмірного витраченого часу на виконання службових завдань; здатність викликати до себе повагу шляхом ефективної співпраці з громадянами; здатність до дисципліни і професійного підпорядкування системі, як основної умови, що закладає цінності та норми

загального правопорядку. Виявлено наявність певних різноспрямованих тенденцій у діяльності поліцейських: готовність до дій, швидкість реагування, оперативність, активність поєднується зі схильністю до відкладання рішень в умовах стресу, що потребує навчання спеціально розробленим алгоритмам прийняття рішень. Індивідуальна здатність до переформатування сценаріїв безпосередньо пов'язана зі схильністю до збереження або руйнації усталених установок.

У третьому розділі висвітлено особливості змісту професійно-психологічної підготовки, принципів професійної етики, а також представлено аналіз результатів проведеного формувального дослідження. Описано систему заходів, які направлені на формування професійно важливих якостей поліцейського та спеціальних компетенцій з метою запобігання та коригування негативних тенденцій у процесі прийняття рішень у професійній діяльності поліцейських, що можуть бути імплементовані до системи психологічного забезпечення професійної діяльності представників Національної поліції. У рамках кожного напрямку надано рекомендації щодо оптимізації процесу прийняття рішень у діяльності поліцейських на різних етапах професійної діяльності.

Авторкою розроблено, апробовано та доведено ефективність тренінгової програми, яка спрямована на формування здатності до прийняття рішень у поліцейських на етапі професійної підготовки. Описано змістову структуру тренінгу, який складається з послідовних, логічно обґрунтованих та послідовних блоків: інформаційного, аналітичного, регулятивно-ціннісного, прогностичного, стратегічного. Кожен із цих блоків спрямований на розвиток конкретних навичок, необхідних для ефективного прийняття професійних рішень. Доведено ефективність тренінгової програми шляхом апробації, з використанням методів математичної статистики. Виявлено певні зрушення в показниках, які охоплюють когнітивний, комунікативний та поведінково-регулятивний компоненти прийняття рішень, та в цілому сприяють оптимізації формуванню відповідної здатності у поліцейських.

Представлено методичні рекомендації до проведення тренінгу, що включає основні принципи та правила проведення, опис різних методів, а також послідовність тренінгової роботи під час окремого заняття.

Дослідженню притаманна виражена наукова новизна, що полягає у визначенні особливостей процесу прийняття рішень в діяльності поліцейських. Результати дисертаційного дослідження мають безсумнівну практичну значущість. Вони можуть застосовуватися практичними психологами і працівниками кадрових підрозділів, з метою запобігання негативних тенденцій в процесі формування здатності до прийняття рішень в професійній діяльності поліцейських.

Дисертація Масян Анни Валеріївни написана державною мовою, характеризується чіткою структурою та логікою викладення матеріалу, відповідає вимогам МОН. Структура та обсяг дисертації обумовлені об'єктом і предметом, метою й завданнями дослідження. Робота складається з анотації, переліку умовних позначень, вступу, трьох розділів, що об'єднують дев'ять підрозділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаних джерел (323 найменування на 32 сторінках) та 13 додатків на 56 сторінках. Загальний обсяг дисертації становить 303 сторінки комп'ютерного тексту, з них обсяг основного тексту – 199 сторінок.

Пропорції теоретичної та емпіричної частин дослідження авторкою дотримано.

Анотація. Відображає основні тези дослідження. Викладена українською та англійською мовами, містить список публікацій дисертантки за темою дослідження.

Відсутність порушень академічної доброчесності. Під час вивчення дисертації та наукових публікацій здобувача фактів порушення академічної доброчесності виявлено не було. Дисертація Масян А. В. – це оригінальна, самостійно виконана наукова праця.

Зауваження щодо оформлення та змісту дисертації, запитання до здобувача. Оцінюючи загалом позитивно винесену на захист дисертацію

Масян Анни Валеріївни, варто відзначити певні дискусійні питання, що потребують додаткової аргументації під час захисту.

1. У теоретичному розділі роботи авторкою описано специфічні особливості процесу прийняття рішень, що можуть включати різноманітні когнітивні викривлення. Чи досліджувалася наявність цих чинників у професійній діяльності поліцейських?

2. Потребує уточнення, чи долучалися до дослідження, окрім патрульних поліцейських, представники інших підрозділів Національної поліції України та чи враховувалася при цьому специфіка їх професійної діяльності?

3. Враховуючи чисельну кількість жінок, задіяних у поліцейській діяльності, було б доцільно також визначити гендерний аспект процесу прийняття рішень.

4. Представлена авторкою тренінгова програма формування здатності до прийняття рішень включає дванадцять занять, що робить її досить об'ємною та тривалою за часом проведення. Чи можливо при необхідності скоротити тренінгову програму, зберігаючи її ефективність? Надання авторкою ергономічного варіанту тренінгової програми сприяло б її більшій доступності для застосування в системі психологічного забезпечення професійної діяльності поліцейських.

Викладені вище дискусійні положення та зауваження не впливають на загальну позитивну оцінку дисертації Масян Анни Валеріївни, оскільки не стосуються найбільш значущих положень і висновків роботи та не применшують належного її рівня. Висловлені зауваження є запорукою наукової дискусії під час публічного захисту дисертації.

Висновок про відповідність дисертації встановленим вимогам
Дисертація Масян Анни Валеріївни на тему: «Формування здатності до прийняття рішень у поліцейських на етапі професійної підготовки», подана на здобуття ступеня доктора філософії, за своїм змістом, одержаними науковими результатами, актуальністю, новизною та іншими ознаками є

самостійною завершеною науковою роботою, що містить суттєві положення для розвитку наукової психології. За науковою та практичною значущістю здобутих результатів відповідає спеціальності 053 «Психологія» та вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 серпня 2016 р. № 261 (зі змінами і доповненнями від 3 квітня 2019 р. № 283), наказу МОН України від 12 січня 2017 р. № 40 «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» (зі змінами від 12 липня 2019 р.) і Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії (постанова Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44), а її авторка – Масян Анна Валеріївна – за результатами проведення публічного захисту заслуговує на присудження ступеня доктора філософії з галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки» за спеціальністю 053 «Психологія».

Офіційний опонент:

доцент кафедри соціології та психології
навчально-наукового інституту № 5
Харківського національного
університету внутрішніх справ,
доктор психологічних наук, доцент
05.05.2025

Яна ПОНОМАРЕНКО

Лідія Пономаренко *Сергій Васильович* завідувач
нагальник ВКЗ ХМУВС *В. В. Безручко*

